

107 let od založení Poštovního muzea – a velká změna

V minulém čísle jsme informovali o rozhodnutí vlády ČR převést Poštovní muzeum z České pošty, s.p. do Národního technického muzea (což je rovněž státní instituce), jehož je nyní od 1. ledna součástí. Po více než sto letech se tedy naplnila snaha tehdejšího Technického muzea, které už týden před vznikem Poštovního muzea usilovalo o to, aby PM bylo jeho součástí. Dávnou historii vážící se ke vzniku PM a prvním rokům jeho existence podrobně popsali Pavel Čtvrtník, Jan Kramář a Patricia Tošnerová v prvním svazku 25. dílu Monografie, z nějž jsme vybrali obsáhlou ukázkou.

Založení muzea

Vznikem československého státu na přelomu října a listopadu 1918 se dovršila národní, politická, hospodářská a také kulturní emancipace českého národa. Byla založena řada nových institucí, spolků a sdružení, které dříve vzniknout nemohly nebo dokonce nesměly. Nejinak tomu bylo v případě snah o zřízení československého Poštovního muzea, které se postupem doby mělo stát prostřednictvím bohaté historické dokumentace jedním z dokladů samostatnosti a kulturní vyspělosti Českých zemí, Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Až do říjnového převratu v roce 1918 existovalo na území rakousko-uherské monarchie sice sbírkové bohaté, avšak centralizované c.k. Poštovní muzeum ve Vídni, zřízené v roce 1889. Podnětem k jeho založení byl příznivý ohlas veřejnosti na expozici rakouské poštovní správy na Jubilejní průmyslové výstavě ve Vídni roku 1888. Po jejím skončení se shromážděné předměty a zařízení staly základem budoucí muzejní sbírky. V následujícím roce nařídila rakouská poštovní správa všem ředitelstvím pošt a telegrafů v Předlitavsku (území o rozloze 300 tisíc km² zahrnující od roku 1867 království České, Dalmátské, arciknížectví Hornorakouské a Dolnorakouské, vévodství Salzburské, Štýrské, Korutanské, Kraňské, Slezské a Bukovinské, markrabství Moravské a Istrijské, hrabství Tyrolské a země Vorarlberské), aby předaly nepoužívané předměty a listinné materiály poštovnímu muzeu ve Vídni. To umožnilo otevření jeho stálé expozice 20. května 1891 v rotundě vídeňského Prátru. Ve výstavních sálech a depozitářích byly soustředěny nejcennější dokumenty a předměty z předlitavské části monarchie, včetně Českých zemí.

Na našem území se veřejnost mohla seznámit s předměty používanými poštovní správou jen příležitostně při některé z technických výstav, které u nás mají – počínaje rokem 1791 – dlouhou a bohatou tradici. Šlo však zpravidla o jednotlivé exponáty, které netvořily systematický celek, a proto zůstaly bez většího ohlasu. To byl i případ stálé expozice Českého průmyslového muzea umístěné od roku 1874 v domě U Halánků na Betlémském náměstí v Praze, u jehož zrodu stál známý cestovatel a národní činitel Vojta Náprstek. Zde se mezi velkým množstvím nejrůznějších exponátů z celého světa nacházely také předměty používané v poštovním a telefonním provozu, především železné pokladny ze 17. a 18. století, píšťaly a mluvítká k rourovým telefonům, domácí telefony, kratiknoty, ukázky tiskařských technik apod.

První tematicky vyhraněnou a systematicky utříděnou výstavu o dějinách poštovního muzea představilo až obchodní oddělení Národopisné výstavy československé, která se

konala roku 1895 na bubenečském výstavišti v Praze (dnes nepřesně označovaném jako holešovické výstaviště). Vedle poštovních map, statistických přehledů a obrazů starých poštovních budov zde byly vystaveny i poštovní známky a tiskopisy.

Významem ji však přesáhla rozsáhlá expozice c.k. Ředitelství pošt a telegrafů (ŘPT) v Praze, která byla součástí Jubilejní průmyslové výstavy pořádané v Praze roku 1908 u příležitosti šedesátého výročí panování Františka Josefa I. Poštovní provoz dokumentovaly různé dopravní prostředky používané poštovní správou, poštovní mapy, rytiny, portréty dědičných poštovníků, stejnokroje, jmenovací dekrety, patenty, oběžníky, pečete, razítka, poštovní známky apod. Z oboru telegrafie a telefonie byly vystaveny hlavně telegrafní a telefonní přístroje a jejich součástky. Zvláštní prostor věnovala poštovní správa potrubní poště.

Úspěch výstavy položil základ Technickému muzeu Království českého (dnešní Národní technické muzeum), zpřístupněnému o dva roky později ve Schwarzenberském paláci na Hradčanském náměstí v Praze. V moderně pojaté expozici byla mimo jiné zřízena dvě oddělení, jejichž náplň úzce souvisela s dějinami poštovního muzea.

Ke 100. výročí založení Národního technického muzea vyšla v roce 2008 tříznámková emise.

Při Technickém muzeu byla zřízena odborná skupina pošt a telegrafů, která měla připravit podmínky pro vybudování oddělení se zaměřením na poštu, telegraf a telefon. Tento záměr se však do zániku monarchie nepodařilo naplnit, protože veškeré předměty předávala rakouská poštovní a telegrafní správa poštovnímu muzeu ve Vídni.

Po vzniku československého státu se Technickému muzeu naskytla jedinečná příležitost k obohacení sbírek o tzv. bohemika, která se sice nacházela ve vídeňském poštovním muzeu, ale v souvislosti s likvidací ústředních úřadů Rakousko-Uherska se očekávalo jejich brzké vrácení. Proto se už 11. prosince 1918 obrátil tehdejší ředitel Technického muzea ing. Jaroslav Veselý na nově

vzniklé ministerstvo pošt a telegrafů (MPT) se žádostí o zajištění a následné předání předmětů z oblasti telefonie, telegrafie a dopravy. Namísto vstřícné odpovědi však ministerstvo žádost zamítlo a oznámilo, že hodlá založit samostatné poštovní muzeum.

Stalo se tak výnosem ministerstva pošt a telegrafů č. 1487/VI z 18. 12. 1918, jímž byl vrchní poštovní oficiál

Václav Dragoun pověřen „přípravnými pracemi k zařízení samostatného poštovního muzea“. Shodou okolností k tomu došlo ve stejný den, kdy byly vydány první československé poštovní známky – dvě hodnoty proslulé Muchovy výplatní emise Hradčany a dvě hodnoty emise novinové stejného autora. S tím se však Technické muzeum nehodlalo smířit a do-

pisem z 18. 3. 1919 navrhlo ministerstvu pošt a telegrafů začlenění Poštovního muzea jako uzavřeného celku do své organizační struktury. Následoval výčet výhod, které by vyplynuly pro veřejnost ze spojení obou institucí, a potíží způsobených třístěním omezených prostředků. V té době však bylo Poštovní muzeum už pevnou součástí ministerstva pošt a telegrafů.

Jmenování Václava Dragouna do čela Poštovního muzea nebylo náhodné. Narodil se ve Vondrově u Hluboké nad Vltavou 27. září 1865 a roku 1886 absolvoval gymnázium v Klatovech. Snad proto, že pocházel ze skromných poměrů, spojil celý svůj život s jistotou poštovního eráru. V roce 1889 vstoupil do poštovních služeb a o dva roky později byl veden jako adjunkt na poštovním úřadu Praha 1, kde zůstal zaměstnán až do března 1919, kdy byl povolán na ministerstvo pošt a telegrafů. Do jeho kompetence se posléze začlenila i Úřední knihovna zřízená v roce 1919 a také Archiv ministerstva pošt a telegrafů založený o dva roky později. Knihovna i archiv sídlily v prvním patře budovy bývalého kláštera Sacre Coeur v Holečkově ulici na Smíchově. Po vzniku samostatného československého státu se do klášterního komplexu nastěhovalo ministerstvo pošt a telegrafů a v roce 1919 zde byla umístěna také pracovní ředitel knihovny a muzea Václava Dragouna a knihovníka Jaroslava Lešetického.

Dragoun, přestože nebyl studovaný historik, se už od počátku devadesátých let 19. století intenzivně zabýval shromažďováním veškerých dostupných materiálů k dějinám poštovníctví v rakouské a později rakousko-uherské monarchii. Zájem o toto téma u něj pravděpodobně probudila studie kulturního historika Josefa Svátka *K dějinám poštovníctví v Čechách*, publikovaná v první knize *Obrazů z kulturních dějin českých* (1891). Na rozdíl od Svátka však Dragoun přistupoval ke studiu pramenů s větší odpovědností a trpělivostí.

Během krátké doby Dragoun shromáždil veškerou dostupnou literaturu k dějinám poštovníctví a zároveň si osvojil základy pomocných věd historických. V tomto ohledu mu poskytl účinnou pomoc dr. Vojtěch Nováček, ředitel Zemského archivu království českého.

V roce 1910 se Dragounovi naskytla jedinečná příležitost prohloubit své znalosti poté, co byl 4. dubna vídeňským ministerstvem obchodu, do jehož kompetence spadala správa pošty, jmenován do komise, která měla shromáždit prameny k třístému výročí poštovníctví na Moravě.

Počátkem dvacátých let se Dragoun vrátil do Vídně jako zástupce československého ministerstva pošt a telegrafů pro spisovou rozlučku s Rakouskem. Kromě oficiální náplně práce likvidačního komisaře, kterou zde vykonával od dubna do prosince 1921, dokončil ve zdejších archívech svou soukromou sbírku opisů k dějinám poštovníctví v rakousko-uherské monarchii. Zaměřil se přitom zejména na archivní materiál, o kterém věděl, že nebude Československé republice vydán.

Výnosem z 18. prosince 1918 byl Dragoun pověřen, aby zahájil přípravné práce související se zřízením samostatného poštovního muzea. S jeho budováním Dragounovi zpočátku pomáhal pouze vrchní poštovní oficiál **Jaroslav Lešetický**, jinak významný filatelistický odborník, který měl – na rozdíl od Dragouna – osobní zájem především na vytvoření muzejní sbírky poštovních cenin. Lešetický se narodil 5. srpna 1866 v Písku a do služeb poštovní správy nastoupil 28. července 1893. Už před první světovou válkou byl považován za vynikajícího znalce v oboru filatelie. V době říjnového převratu 1918 působil na poštovním a telegrafním úřadu Královské Vinohrady 1, odkud ho poštovní správa dočasně povolala k dohledu nad výrobou známek. Lešetický však této situace zneužil, když počátkem roku 1919 vynášel makulatury poštovních známek přímo z tiskárny České grafické unie a předával je filatelistovi jménem Mentschel z obce Krammel u Ústí nad Labem, od něhož je získala firma Minkus. Ta sídlila v Praze na Václavském náměstí a zabývala se obchodem se známkami. Na nepovolený prodej makulatur poštovních známek upozornila cenzurní komise, jejíž pracovníci zachytili v únoru 1919 telegram této firmy s dotazem, zda vídeňská firma Weinberger má zájem o zkušební a dvojité tisky prvního a druhého pražského vydání. Vyšetřování se ujal ústřední inspektor MPT Rudolf Čistěcký. Při výsledku Lešetického skutečně vyšlo najevo, že on i někteří další zaměstnanci tiskárny vynášeli nekontrolované množství makulatur poštovních známek nejen pro sebe, ale i pro své známé. O to více překvapí, že inspektor Čistěcký ve zprávě o vyšetřování uvedl, že nepodezírá Lešetického z nepoctivého jednání a tudíž nežádá ani jeho potrestání. Navrhl však jeho přeložení do Poštovního muzea, což odůvodnil jeho odbornými znalostmi. Příkazem z 12. března 1919 byl proto Lešetický přidělen jako stálý pracovník Poštovního muzea, kde byl pověřen vybudováním filatelistického oddělení. Jeho náplň shrnul v elaborátu, který dokončil už 15. května téhož roku pod názvem *Nástin programu filatelistického oddělení Poštovního muzea*.

Další pracovníci přišli do muzea v průběhu první poloviny dvacátých let. Po zřízení Archivu ministerstva pošt a telegrafů v roce 1921 to byl kancelářský oficiál Václav Schimanna, který vykonával funkci archiváře. O tři roky později přibyli poštovní kontrolor Alois Lustig a poštovní inspektor Václav Běhal. Náplň jejich práce není úplně zřejmá, ale lze předpokládat, že souvisela se správou sbírek.

Spisová rozluka

Krátce po vyhlášení československého státu byla nastolena otázka tzv. spisové rozluky, která proběhla mezi Rakouskem a Republikou československou (RČS) na základě Saint Germainské mírové smlouvy z 10. září 1919. Vlastně šlo o rozdělení a následné předání spisového materiálu, vzniklého činnostmi ústředních orgánů bývalého Předlitavska. Záhy vyšlo najevo, že mezi oběma stranami nepanuje shoda ohledně výkladu. V průběhu jednání se ukázalo, že rakouská strana je připravena vydat v plné šíři tzv. živý materiál pocházející z nedávné doby, avšak u tzv. mrtvého materiálu (archivního) je ochotna poskytnout pouze část.

Dragounovým úkolem bylo získat pro Poštovní muzeum nejcennější archivní položky. Tento záměr se mu však podařilo splnit jen částečně. Zástupci rakouské archivní správy hájili tzv. provenienční princip, podle něhož měly být vydány jen archiválie mající svůj původ na území stávající RČS pod podmínkou, že tvoří samostatné celky a nejsou zařazeny ve všeobecných fondech.

Do Vídně byli vysláni zástupci československých ministerstev, aby upřesnili výběr a převzetí písemností. Svého zmocněnce jmenovalo také ministerstvo pošt a telegrafů. Předsedou poštovního oddělení v odboru pro spisovou rozluku při úřadu reparačního komisaře ve Vídni byl nařízením ministerstva zahraničních věcí ze 4. července 1920 jmenován dosavadní zástupce RČS ve věcech poštovních, odborový přednosta **Jan**

Baptista Vaclík. Tento rodák z malé obce Plavy u Českých Budějovic nastoupil v prosinci 1885 jako praktikant u vídeňské expedice listovní pošty. Od té doby byl pravidelně povyšován a roku 1912 dosáhl hodnosti c.k. dvorního rady na ministerstvu obchodu. V letech 1914–16 se dokonce stal prvním generálním ředitelem rakouské poštovní služby. Po rozpadu monarchie pro-

jevila zájem o jeho služby československá poštovní správa, čehož Vaclík využil.

Spisy z poštovní sekce bývalého rakouského ministerstva obchodu byly postupně předávány do pražského Archivu MPT v letech 1922 až 1925. Šlo o obrovské množství archivního materiálu (celkem 1309 balíků), který zahrnoval především běžnou úřední agendu z nedávné doby. Kromě toho však obsahoval staré spisy, které měly význam především pro studium dějin poštovníctví. K nim náležela hlavně Paarská poštovní akta z let 1783 – 1812 (19 balíků) a Stará poštovní akta z let 1526 – 1764 (6 balíků).

Vydávání spisového materiálu z rakouských archivů bylo úspěšně dokončeno v roce 1925, ale jednání o muzejních sbírkách českého původu, uložených ve vídeňském poštovním muzeu, se neustále protahovalo. Tato skutečnost nebyla způsobena liknavostí česko-

slovenského ministerstva pošt a telegrafů, které si hodnotu sbírek uvědomovalo, a proto už 5. dubna 1919 upozornilo svého zástupce v likvidační komisi J. B. Vaclíka, aby vrácení všech předmětů důsledně vyžadoval. Vaclík podal v lednu 1920 po zjištění všech souvisejících okolností do Prahy zprávu. V ní uvedl, že muzejní sbírky nebyly ošetřeny žádným zvláštním ustanovením Saint Germainské mírové smlouvy a tudíž se na ně vztahoval čl. 208, podle něhož byl všechn majetek Rakouska převeden do vlastnictví toho státu, na jehož území se nalézal v době vyhlášení nezávislosti. Podle této teritoriální zásady tedy nebylo možné vyžadovat jakékoli předměty českého původu uložené v depozitářích poštovního muzea ve Vídni. Jako jediné schůdné řešení se nabízel uzavřít tzv. přátelskou dohodu, jež by stanovila podmínky, za jakých by byla rakouská strana ochotna předměty postoupit. Před zahájením jednání o této smlouvě bylo třeba provést rozsáhlé soupisové práce, které by určily, jaké „předměty spadají pod pojem duševního patrimonie (vlastnictví) československého.“

Tímto úkolem byl v květnu 1925 pověřen Václav Dragoun, který odjel do Vídně a po návratu podal podrobnou zprávu. V ní konstatoval, že vídeňské muzeum uchovává řadu předmětů československého původu, které „jsou jednak vystaveny, jednak uloženy ve zvláštním skladu.“ Zprávu doprovodil výčet vystavených předmětů, jež měl možnost během krátké doby zaznamenat. Na závěr doporučil pořídit „úplný a soustavný“ přehled, aby byl k dispozici v případě uplatnění předkupního práva československé strany.

Dragounova návštěva bohužel soupisovou akci neurychlila, což vyvolávalo znepokojení na presidiu ministerstva pošt a telegrafů i v Poštovním muzeu, kam pravděpodobně na roku 1926 nastoupil nový ředitel

Josef Jiří Karásek, který hodlal využít získané předměty do připravované expozice. Po opakovaných urgencích na vyslanectví RČS ve Vídni došla odpověď, v níž předseda kulturně-historické komise A. Matoušek odůvodnil zpoždění změnami ve vedení a tíživým nedostatkem pracovních sil. Zároveň požádal o vypracování a zaslání speciálních směrnic, které by pomohly celou záležitost rychle vyřešit. Tohoto úkolu se ujal ředitel Karásek, podle jehož návrhu vznikla instrukce pro přesnou evidenci a identifikaci předmětů.

Jestli byla jeho instrukce pro soupisové práce použita však nelze doložit. Podobně zůstává neobjasněna otázka, zda ministerstvo pošt a telegrafů vedlo s rakouskou stranou konkrétní jednání, či uzavřelo nějakou smlouvu o vydání předmětů z vídeňského poštovního muzea. Ať už to bylo jakkoli, jedna skutečnost se zdá být jistá – československá strana od tohoto požadavku upustila a začala spoléhat hlavně na své vlastní zdroje, které byly dostupnější, i když možná v některých ohledech ne tak bohaté.

Odvody, nákupy, dary

Poštovní muzeum začalo brzy po svém založení aktivně vyhledávat předměty a materiály listinné povahy. Sbírkotvornou činnost provádělo v zásadě třemi způsoby: povinnými odvody od různých útvarů poštovní správy, nákupy a dary od jednotlivců a institucí. K usnadnění sbírkotvorné činnosti vystavilo ministerstvo pošt a telegrafů Václavu Dragounovi a Jaroslavu Lešetickému legitimace, které je od konce června 1919 opravňovaly ke sběru hmotných, listinných a filatelistických dokladů minulosti zejména z poštovních a telegrafních úřadů.

V období bezprostředně po založení muzea zasílali dary především poštovní zaměstnanci a někteří soukromníci. Pravděpodobně prvním z nich byl vrchní poštovní rada Josef Řídký, který hned v úvodním čísle odborného časopisu Československá pošta, telegraf, telefon z ledna 1919 důrazně apeloval na všechny poštovní zaměstnance v tom smyslu, aby systematicky shromažďovali veškeré předměty a dokumenty se vztahem k poštovní historii. Zároveň vznesl prosbu na nově zřízené ministerstvo pošt a telegrafů, aby „myšlenku tuto vzalo za svou a věnovalo jí svoji blahovůli.“ Poté ještě připomněl, že mnoho věcí se vztahem k našemu státu je uloženo nejen v našich archivech, klášterech a zámcích, ale také v poštovním muzeu ve Vídni, které „tam více nepatří a můžeme je po našem soudě právem žádati zpět“. Aby podnítil všeobecnou sbírkovou činnost, věnoval blíže nespecifikovanou poštovní mapu Čech z počátku 18. století.

V podobném duchu vyzýval své kolegy ke sběratelské a donátorské činnosti také poštovní mistr ve Vysokém Veselí Josef Kotátko a ředitel Václav Dragoun, od něhož získalo Poštovní muzeum Müllеровu mapu Čech z roku 1720. Brzy je následovali další, především vrchní poštovní oficiál Karel Paspas, viceprezident ředitelství pošt a telegrafů Ferdinand Havrda a poštovní tajemník Alois Lustig. Zatímco od dvou prvně jmenovaných získalo muzeum fotografie poštovních budov a poštovních funkcionářů, četné mapy, cestovní příručky a jiné publikace, Lustigova kolekce původních grafik s poštovními a dopravními náměty položila základ k jedné z nejvýznamnějších a nejceněnějších sbírek Poštovního muzea. Podobný význam měl dar poštovního ředitele Josefa Skokana – vzácná sbírka nejstarších telefonních přístrojů a jejich součástek. Pozoruhodná byla také rozsáhlá sbírka písemných dokladů o činnosti polní pošty československých legií v Rusku, získaná od jejího

náčelníka, štabního kapitána (později poštovního ředitele v Praze) Antonína Novotného. Pozadu nezůstali ani další poštovní úředníci včetně generálního ředitele pošt a telegrafů **Maxmiliána Fatky**.

Cenné a pro dějiny poštovníctví nepostradatelné doklady věnovaly i některé soukromé osoby a veřejné instituce.

Pro dokumentaci předznámkového období měla význam sbírka obálek a dopisů z let 1810 – 1850 poličského poštovního úřadu ve výslužbě Ladislava Hanuše, který ji Poštovnímu muzeu věnoval 21. července 1919. Výměnou požadoval ubezpečení, že mu budou za plnou prodejní cenu vydány 4 úplné řady ve čtveřicích a 1 úplná série v jednotlivých kusech všech rakouských známek s přetiskem Pošta československá 1919, což mu bylo poštovní správou zaručeno. Dodatkem z 12. prosince téhož roku mu bylo toto právo rozšířeno i na známky uherské s tímto přetiskem. Prodej známek provedlo oddělení cenin Poštovní hospodářské ústředny MPT a vyřízením byl pověřen knihovník a archivář Poštovního muzea Jaroslav Lešetický, který předtím doporučil Hanušovu sbírku k odkoupení pro potřeby muzea. Hanuš zároveň požádal Lešetického, aby informoval MPT o rozsáhlé sbírce rakouských a uherských poštovních cenin, kterou daroval v únoru 1899 poštovnímu muzeu ve Vídni a kterou nyní vyžadoval jako státní občan RCS pro Poštovní muzeum v Praze. Záležitost se měl zabývat likvidační komisař ministerstva pošt a telegrafů ve Vídni sekční šéf J. B. Vaclick, se kterým měl spolupracovat zvláštní delegát vyslaný z Prahy. Vlastní identifikaci sbírky měl na místě provést L. Hanuš. Zdali k jednání a následnému vydání skutečně došlo, však není zřejmé.

Jen o něco později – v dubnu 1920 – předala Poštovní hospodářská ústředna v Praze Poštovnímu muzeu sbírku rakouských výplatních, spěšných, novinových a doplatních známek, platných na území Československa do 28. února 1919, a několik sérií rakouských a uherských známek s přetiskem Pošta československá 1919. Šlo o 725 kusů vesměs neupotřebených známek. Česká grafická unie koncem roku 1920 předala Poštovnímu muzeu původní štočky leptané do mědi a zinku, které byly zhotoveny ke zkouškám pro tisk československých známek. Tím byl položen základ jedinečné sbírce tiskařského materiálu, obsahující rytecké destičky, molety, štočky a další předměty související s přípravou a tiskem poštovních cenin.

Vznikající sbírka cenin a filatelistického materiálu Poštovního muzea byla navíc obohacena o přijaté a nepřijaté návrhy v souvislosti s první soutěží na československé poštovní známky, která proběhla v lednu 1919. Do soutěže se tehdy přihlásil velký počet účastníků, oceněno však bylo jen několik návrhů, které posléze zůstaly v držení MPT jako podkladový materiál pro výrobu. Ostatní byly krátce po skončení soutěže vráceny autorům. Záhy si však ministerstvo uvědomilo, že návrhy jsou důležitým historickým i filatelistickým dokladem, a proto je třeba, aby byly zařazeny do sbírek Poštovního muzea. Tímto úkolem byl pověřen Jaroslav Lešetický, který nechal 19. července 1919 uveřejnit v denním tisku výzvu, aby ti autoři, kteří se zúčastnili první soutěže na československé známky, bezplatně převedli nejen kresby, ale i reprodukční práva na ministerstvo pošt a telegrafů. Výzva se setkala s porozuměním a během let 1919 – 1920 se podařilo získat většinu návrhů, které se staly trvalou součástí sbírky cenin Poštovního muzea. Pocházely od známých i méně známých malířů, grafiků, sochařů, architektů, medailérů, ale i od studentů umě-

leckoprůmyslových škol. Relativně početné zastoupení měly ženy.

O něco složitější byla situace v případě zahraničních poštovních cenin. Jejich pravidelné zaslání ze sídla Světové poštovní unie (Universal Postal Union – UPU) v Bernu bylo vázáno na členství v této mezinárodní organizaci. Proto obdržela československá poštovní správa první zásilku až v roce 1920 poté, co se 18. května Československo stalo jejím plnoprávným členem. Došlé známky, dopisnice, průvodky a jiné ceniny byly systematicky inventarizovány jednak podle země původu, jednak podle druhu a následně uloženy v ohnivzdorných trezorových skříních Poštovního muzea.

Vedle poštovních úředníků, soukromých osob a veřejných institucí se o vybudování sbírky Poštovního muzea zasloužily velkým dílem také poštovní a telegrafní úřady z celé republiky, reagující na nařízení ministerstva pošt a telegrafů z března 1922, které jim ukládalo, aby předložily seznamy úředních spisů a pomůcek k dějinám poštovníctví z doby před říjnovým převratem 1918. Netrvalo dlouho a z celé republiky začaly v průběhu dubna a května přicházet odpovědi s přípojenými přehledy. Shromažďování obrovského množství korespondence mělo na starosti X. oddělení ředitelství pošt a telegrafů v Praze, které je předávalo pracovníkům muzea.

Dragounovým úkolem bylo seznamy pečlivě projít a vypsát položky vhodné pro potřeby Poštovního muzea, případně archivu. Z poznámek pořízených na okrajích soupisů je patrné, že se nejvíce zajímal o trojrozměrné předměty, kterých mělo muzeum naprostý nedostatek. Kromě toho věnoval zvýšenou pozornost také mapám, fotografiím a různým lexikonům. Menší význam přikládal listinným památkám vzešlým z běžné agendy poštovní správy, jichž bylo relativně velké množství a často se opakovaly.

Obsahová náplň seznamů se samozřejmě lišila po kvantitativní i kvalitativní stránce. Záviselo to na několika faktorech, mezi nimiž hrály nejdůležitější roli stáří, velikost a význam poštovních úřadů. Zatímco starší a větší poštovní úřady nezdědala vlastnily i desítky historických a pro vývoj poštovníctví závažných dokumentů, úřady založené později nabízely pouze jednotlivé položky nebo dokonce nic. V německy a česky psaných seznamech byly nejčastěji zastoupeny různé úřední spisy, oběžníky, zákoníky, vyhlášky, výnosy, služební a celní předpisy, normy, stanovy, jednací protokoly, poštovní, telegrafní a telefonní sazebníky, smlouvy, dekrety, instrukce, příručky, indexy, zápisníky, výkazy, podací protokoly, účetní, revizní a likvidační knihy, statistiky, poštovní, telefonní a telegrafní řady, věstníky a úřední listy rakouského ministerstva obchodu, rakouské mobilizační pomůcky apod. Mnohem méně bylo naopak poštovních map, plánů, milovníků, taxovních přehledů, diagramů, fotografií, lexikonů a pamětních knih. Zcela ojediněle nahlásil některý poštovní úřad vlastnictví trojrozměrných předmětů, vhodných pro zařazení do sbírky Poštovního muzea. V této souvislosti se v přípisech často objevuje poukazy na předchozí odvozy z období rakousko-uherské monarchie, které odčerpaly většinu nejcennějších historických památek. Materiály

listinné povahy stejně jako věcné položky pocházely převážně z druhé poloviny 19. století a počátku 20. století.

Velké množství unikátních přírůstků získalo Poštovní muzeum od presidiální kanceláře ministerstva pošt a telegrafů, poštovní hospodářské ústředny a hospodářských úřadů a správ jednotlivých ředitelství pošt a telegrafů. Velice aktivní přístup zvolilo zejména ředitelství pošt a telegrafů v Praze, z jehož skladišť byly díky vrchnímu poštovnímu řediteli Karlu Paspovi a poštovnímu podúředníkovi Josefu Jalovcovi odevzdány historické poštovní schránky, lampy, psací potřeby a náčiní, fotografie, plány, poštovní štíty apod. Zvláštní místo mezi těmito předměty zaujalo jubilejní album s fotografiemi českých poštovníků, věnované roku 1892 řediteli pražského ředitelství pošt a telegrafů Františku Šafaříkovi Pštrossovi, které se stalo v roce 1920 prvním zapsaným sbírkovým předmětem Poštovního muzea. Vstřícně a s pochopením se zachovala rovněž ředitelství pošt a telegrafů v Opavě, Bratislavě a Košicích, z jejichž depozitářů putovaly do Prahy různé mapy telegrafních a telefonních sítí, poštovní štíty, razítka, pečeti, poštovní schránky a několik olejomalb a portrétů ředitelů předpřevratové poštovní správy.

Kromě trojrozměrných předmětů určených pro Poštovní muzeum byl obohacen také poštovní archiv. Došlo k tomu na základě výnosu čj. 30151–P–24 z 28. června 1924, kterým se ředitelstvím pošt a telegrafů v Praze, Brně, Opavě a Bratislavě ukládalo, aby odvedla veškerý spisový materiál z let 1835 – 1866 do Archivu MPT v Praze. Záměrem bylo soustředit a uchovat archiválii, kterým hrozilo skartování či destrukce vlivem nepříznivého uskladnění. Pražské ředitelství odvedlo řadu cenných a pro vývoj poštovní správy nepostradatelných dokladů, mezi nimiž se mimo jiné nacházely protokoly a indexy bývalé vrchní poštovní správy od roku 1834, spisy bývalého telegrafního ředitelství od roku 1852, spisy poštovní správy z let 1763 – 1849, přísežné listiny z let 1831 – 1897, opisy privilegií dědičných pošt v Čechách atd. Podobně se zachovalo brněnské ředitelství, když odeslalo tzv. všeobecné spisy z let 1831 – 1860 včetně indexů a protokolů, opisy listin k dějinám poštovníctví na Moravě, spisy bývalého telegrafního ředitelství v Brně z let 1872 – 1873 a staré účetní knihy z let 1850 – 1878. Relativně malé množství materiálu dorazilo z opavského a bratislavského ředitelství. Šlo hlavně o mobilizační spisy vojenských referátů z let 1911 – 1918.

Třetím významným zdrojem byly nákupy. Tímto způsobem byly získávány různé předměty a dokumenty, které by Poštovní muzeum jen stěží obdrželo prostřednictvím odvodů nebo od dárců. Nevýhodou však byla skutečnost, že poštovní správa neměla počátkem 20. let nadbytečné finanční zdroje a každý výdaj se proto pečlivě vvažoval. Nejčastěji šlo o drobné nákupy map, grafik, fotografií a knih v pražských antikvariátech a starožitnictvích. Do roku 1925 využívalo muzeum nabídky obchodů Antonína Jelínka, Heřmana Richtera a zejména Otto Lebenharta a O. Pyševce, později uskutečňovalo nákupy spíše u Zikmunda Reacha, Josefa Hořáka, Antonína Čermáka, Karla Zinka, Zdeňka Jeřábka, Ferdinanda Přenosila, Karla Chaury, Vilmy Sta-

chové, K. Andrého a mnohých jiných. Výjimkou nebyly ani nákupy od soukromých sběratelů, kteří nabídli muzeu odprodej části nebo celé sbírky. Jedním z nich byl také poštovní ředitel Josef Jiří Karásek, který sice řadu položek muzeu věnoval, ale též odprodal.

Již v první polovině 20. let byly zakoupeny některé staré poštovní tisky, mezi nimiž vynikaly itineráře ze 17. a 18. století. Cennými přírůstky se podařilo obohatit také kartografickou sbírku, která se rozrostla o několik položek z 18. a 19. století.

Pravděpodobně nejvýznamnější nákup byl uskutečněn ve druhé polovině roku 1926. Tehdy se naskytla jedinečná příležitost, když žamberecký vrchní poštovní úřad ve výslužbě **Kamil Schopf** nabídl Poštovnímu muzeu vzácnou sbírku dopravních prostředků, obrazů, fotografií a stejnokrojů. Celkem šlo o 129 položek, za které požadoval 45 000 Kč.

Část muzejních sbírek prozatímně uložená v knihovně MPT (1923).

Poštovní dostavník ze sbírky žambereckého poštmistra.

Uvedený nákup posílil sbírkotvornou činnost muzea i v oblasti poštovních stejnokrojů. Ta se v průběhu dalších desetiletí značně rozrostla, takže v roce 2012 mohla vyjít monografie Poštovní odívání v Českých zemích.

Muzeum se sice mohlo v relativně krátkém čase pochlubit velkým počtem přírůstků, ale jejich uložení nebylo zatím uspokojivě vyřešeno. Předměty byly nejprve provizorně umístěny v kanceláři a skladištích úřední knihovny a také ve sklepních místnostech ministerstva pošt a telegrafů, které tehdy sídlilo v bývalém klášteře v Holečkově ulici v Praze na Smíchově. V roce 1925 byly sbírky čítající už 2354 různých předmětů a listin přeneseny do dvou místností vedle úřední knihovny a o rok později do kanceláře redakce Věstníku MPT. Odtud putovaly roku 1927 do přístěnku vedle zasedací místnosti a počátkem roku 1928 se vrátilo do místností sousedících s knihovnou. Stěhování vyžadovalo nalézt pro sbírky rychle umístění, které by zároveň umožnilo jejich alespoň částečné zpřístupnění veřejnosti.

Vyvíjela se i evidence sbírkových předmětů. Ty nejprve Václav Dragoun zapisoval do provizorního seznamu a počínaje rokem 1920 do nově zavedené knihy přírůstků. Zde dostal každý předmět jedinečné a nezaměnitelné pořadové číslo (např. 1/1920, 2/1920 atd.), pod nímž byl zapsán v daném roce do muzejní evidence. Potíž však byla v tom, že do knihy přírůstků byly zaznamenávány nejen sbírkové předměty (štity, uniformy, dopravní prostředky apod.), ale i knižní fondy a dokonce i vybavení kanceláří (stoly, skříně, trezory apod.). Tím vznikla poněkud nepřehledná situace, protože sbírkové předměty byly postaveny na stejnou úroveň jako odepisovatelné položky. Dragoun i jeho nástupci totiž neznali muzejní praxi a evidenci prováděli podle zásad obvyklých u poštovní správy. Tento nepraktický systém se však ujal a v podstatě zůstal nezměněn až do padesátých a v určitém ohledu dokonce až do druhé poloviny šedesátých let, neboť teprve tehdy začali do muzea přicházet kurátoři s odborným vysokoškolským vzděláním.